

DELIMITACJA STREF AKTYWNOŚCI TURYSTYCZNEJ W OŚWIĘCIMIU

Agnieszka Ziarnicka-Wojtaszek, Ewelina Bednarczyk

Uniwersytet Rolniczy im. H. Kollątaja w Krakowie

DELIMITATION OF TOURIST ACTIVITY ZONES IN AUSCHWITZ

Streszczenie

Miasto Oświęcim jest przede wszystkim rozpoznawalne na całym świecie ze względu na istnienie na jego obszarze i pobliskich miejscowościach podczas drugiej wojny światowej obozu masowej zagłady KL Auschwitz-Birkenau. Dziś znajduje się tam Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka, które jest głównym powodem przyjazdu turystów. Na skutek tego miejska przestrzeń Oświęcimia i pobliskiej wsi Brzezinki przekształca się w specyficzną przestrzeń turystyki martyrologicznej, którą można zaklasyfikować do formy turystyki kulturowo-poznawczej o funkcji wychowawczo-edukacyjnej. Stopień zagospodarowania turystycznego oraz analiza ruchu turystycznego pozwalają na delimitację stref aktywności turystycznej. Wzorując się na badaniach Liszewskiego, wydzielono cztery typy i strefy przestrzeni turystycznej a mianowicie: penetracji, eksploracji, asymilacji i kolonizacji turystycznej w granicach administracyjnych miasta Oświęcimia i pobliskiej Brzezinki. Analiza wykazała, że dominującą przestrzenią penetracji turystycznej jest obszar Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. Decyduje on o niepowtarzalnej pozycji Oświęcimia wśród innych miast Polski na mapie atrakcyjności turystycznej oraz przyciąga do miasta ponad milion turystów rocznie. Jednocześnie inne walory antropogeniczne miasta o 800-letniej historii pozostają w cieniu byłego obozu koncentracyjnego.

Słowa kluczowe: przestrzeń turystyczna, turystyka martyrologiczna, Oświęcim, Brzezinka

Summary

Auschwitz is mainly recognized around the world for its holocaust camp, which is situated in the city and in its vicinities. The ominous Auschwitz-Birkenau camp was established during World War II and today it houses the National Auschwitz-Brzezinka Museum, which is annually visited by numerous tourist from around the world. As a result of establishment of this museum the municipal area has been transformed to a specific tourist space, which features the so-called martyrdom tourism type. Martyrdom tourism may be classified as a form of cultural and cognitive tourism, which is emphasized by its educational function. The level of tourism management and subsequent analysis of tourist movement enable to perform delimitation of the tourist activity zones. According to the tourist space concept developed by Liszewski four types of tourist space zones have been designated for the purpose of this research: penetration, exploration, assimilation and colonization. The above-mentioned zones have been outlined within the administrative borders of the city of Auschwitz and the nearby village of Brzezinka.

Performed analysis indicates that the prevailing tourist penetration space is concentrated within the limits of the Auschwitz-Birkenau National Museum. This museum highlights the unique position of Auschwitz among other cities in Poland in terms of tourist attraction. Subsequently the specific ambience in Auschwitz attracts over one million tourist each year. At the same time other anthropogenic qualities of the city, which boasts a 800-year old history, sadly remain within the shadow of the former concentration camp.

Key words: *tourist space, martyrdom tourism, Auschwitz, Brzezinka*

WSTĘP

Zwyczajne 800-letnie miasto Oświęcim po zakończeniu II wojny światowej przekształciło się w świadomości ludzkiej na całym świecie jako miejsce największego w dziejach ludobójstwa wychodzącego poza ramy wyobraźni. Powstanie i funkcjonowanie zespołu obozów koncentracyjnych i obozów zagłady na terenie Oświęcimia i pobliskich miejscowości w latach 1940-1945, a następnie utworzenie na mocy ustawy z 1947 roku Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu – w celu zachowania pozostałości po byłym niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym i zagłady jest przyczyną do dnia dzisiejszego wzmagającego się ruchu turystycznego osób, które pragną złożyć hołd ofiarom faszyzmu. Jest to jedyny obóz koncentracyjny znajdujący się na liście światowego dziedzictwa UNESCO, figuruje tam pod oficjalną nazwą *Auschwitz-Birkenau*. Ta specyfika turystyki na ziemi oświęcimskiej spełnia kryteria turystyki martyrologicznej. Tanaś [2008] rozumie tanatoturystykę jako specyficzny rodzaj turystyki kulturowej obejmujący podróże o charakterze poznawczym lub poznawczo-religijnym do miejsc dokumentujących i upamiętniających śmierć. Turystyka martyrologiczna klasyfikuje się do formy turystyki kulturowo-poznawczej. Pełni funkcję poznawczo-wychowawczo-edukacyjną [Sala 2012]. Liczba odwiedzających Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau

od 2007 roku przekracza milion osób rocznie i ciągle rośnie. Na skutek tego miejska przestrzeń Oświęcimia i najbliższych okolic zwłaszcza Brzezinki przekształca się w przestrzeń turystyczną.

Stopień zagospodarowania turystycznego oraz natężenie ruchu turystycznego jest podstawą do wyznaczenia stref aktywności turystycznej w granicach administracyjnych miasta Oświęcim. Bazując na koncepcji przestrzeni turystycznej Liszewskiego [1995] wydzielono cztery typy przestrzeni turystyczno-miejskiej: penetracji, eksploracji, asymilacji i kolonizacji turystycznej. Celem pracy jest delimitacja wymienionych stref aktywności turystycznej w granicach administracyjnych miasta Oświęcim. Delimitacja została wykonana metodą pośrednią polegającą na analizie danych statystycznych ruchu turystycznego i stanu zagospodarowania turystycznego z materiałów Głównego Urzędu Statystycznego, Centrum Informacji Turystycznej, danych Urzędu Miasta, Centrum Dialogu i Modlitwy, Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży i analizy Strategii Rozwoju Turystyki dla miasta Oświęcim. Na podstawie tych informacji uwzględniając koncepcję przestrzeni turystycznych wg Liszewskiego [1995] za pomocą programu Quantum GIS 1.8 powstała mapa wynikowa prezentująca rozmieszczenie stref aktywności turystycznej w mieście Oświęcim.

TRAKCAJE TURYSTYCZNE, ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE I RUCH TURYSTYCZNY

Oświęcim jest głównie miastem przemysłowym, z dobrze rozwiniętym sektorem usług i handlu. Dominuje przemysł chemiczny, mechaniczny i elektromaszynowy [Strategia... 2008]. Najwięcej osób pracuje w sektorze prywatnym - 6908 w tym 4207 osób w przemyśle i budownictwie [Urząd... 2011]. Pod koniec 2011 roku w mieście zameldowanych było 39885 osób. Gęstość zaludnienia wynosiła 1330 osób/km². W ostatnich latach w Oświęcimiu, liczba mieszkańców miasta systematycznie spada. Współczynnik przyrostu naturalnego w 2010 roku wynosił -1,1. Spadek liczby urodzeń widoczny jest również w piramidzie urodzeń. W 2010 roku w wieku przedprodukcyjnym było 6674 osób, w produkcyjnym 24688, a w poprodukcyjnym 8523 osoby [Urząd... 2011].

Miasto Oświęcim nie posiada walorów naturalnych, które mogłyby generować ruch turystyczny. Nie jest to równoznaczne z tym, że Oświęcim nie dysponuje terenami zielonymi. Chociaż zlokalizowany jest w dolinie rzek Soły i Wisły - jednakże zanieczyszczenie wody w rzekach sprawia, że nie można zagospodarować tych wód jako kąpieliska. Dodatkowo niski stan wód hamuje rozwój turystyki aktywnej na tym obszarze. Ten sam problem pojawia się również na Jeziorze Kruki, które jest największym zbiornikiem wodnym w mieście. Dawniej był on terenem rekreacyjnym. Dzisiaj jego woda jest pozaklasowa i obowiązuje tam zakaz kąpieli [Strategia... 2001]. Pomimo, że w samym mieście nie ma zbyt wielu walorów naturalnych mogących bezpośrednio wpływać na rozwój

ruchu turystycznego to w sąsiednich miejscowościach zlokalizowane są stawy rybne, zasoby zieleni o dużych walorach przyrodniczych, podlegające ochronie, które mogą wpłynąć na rozwój turystyki w mieście. Są to: rezerwat krajobrazowy „Żaki”, rezerwat krajobrazowy „Lipowiec”, rezerwat krajobrazowy „Bukowica”, Teńczyński Park Krajobrazowy, około 14 pomników przyrody [Strategia... 2001].

Funkcję taką pełnić mogą natomiast okoliczne miejscowości bogatsze w tego typu walory. Główne kierunki rozwoju oświęcimskiej turystyki wiążą się z walorami antropogenicznymi [Strategia... 2001]. Niewątpliwie to utworzenie przez Niemców w czasie II wojny światowej obozu zagłady KL Auschwitz-Birkenau wykreowało rozpoznawalny wizerunek miasta Oświęcim na mapie Polski i często tylko z tym jest ono kojarzone [Folga 2011]. Obóz ten plasuje się na czołowym miejscu wśród najliczniej odwiedzanych polskich atrakcji turystycznych, pomimo wzbudzających kontrowersji nazywania tego obiektu atrakcją turystyczną. Miejsce Pamięci spełnia kryteria pojęcia atrakcji turystycznej [Kruczek 2011]. Od roku 2000 zauważalny jest ciągły wzrost liczby osób przyjeżdżających do Państwowego muzeum Auschwitz-Birkenau. W 2011 roku obiekt ten odwiedziło rekordowo 1,4 mln osób. Popularność Obozu Zagłady ciągle wzrasta wśród turystów, czemu sprzyja nie tylko wyjątkowość tego miejsca, ale również wysoki poziom obsługi gości oraz ciekawy sposób przekazu informacji o zasobach Miejsca Pamięci [Borodako 2012].

W strukturze narodowościowej przybywających do byłego obozu koncentracyjnego pierwsze miejsce zajmują Polacy, w 2011 roku przyjechało ich 610500. Najliczniejszymi grupami wśród cudzoziemców są Brytyjczycy – 82200 osób, Włosi – 78000 osób, Izraelczycy – 62000 osób, Niemcy – 58000 osób, Francuzi 56000, mieszkańcy Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej – 51800 osób oraz Hiszpanie – 46000 osób [Bartyzel B. i in., 2012]. Głównym motywem przyjazdu do byłego obozu koncentracyjnego jest poznanie historii obozu, pamięć o ofiarach zbrodni nazistowskich i oddanie hołdu ofiarom obozu [Rudnicki 2012].

Wyniki badań ruchu turystycznego w Krakowie wskazują na zależność pomiędzy turystami przyjeżdżającymi do Krakowa i do Oświęcimia. Współczynnik korelacji liniowej Pearsona pomiędzy liczbą turystów w Krakowie, a liczbą odwiedzających Muzeum wynosi 0,85. Oznacza to silną zależność pomiędzy ruchem turystycznym w Krakowie, a w Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau. Rozwój turystyki Krakowa wpływa pozytywnie nie tylko na samo miasto, ale również na Obóz Zagłady w Oświęcimiu [Seweryn 2012].

Oświęcim ma ponad 800-letnią historię i w związku z tym zlokalizowanych jest w nim wiele cennych zabytków, jest też miejscem licznych imprez kulturalnych. Do najważniejszych zabytków Oświęcimia należą: Zamek, wieża obronna, tunele podziemne, rynek, kościół p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, cmentarz parafialny, kościół p.w. Matki Bożej Wspomożenia

Wiernych, kaplica św. Jacka, Ratusz, kamienica Ślebarskich, dawny Hotel „Herz”, Pałacyk Ślubów, kaplica mauzoleum rodziny Hallerów w Dworach, cmentarz żydowski – kirkut i Synagoga.

Muzeum Zamek zostało otwarte 1 stycznia 2010 roku. Od tego dnia do 31 października 2012 roku odwiedziło go 10864 osób w grupach zorganizowanych i indywidualnie. Muzeum nie jest popularne wśród obcokrajowców, aż 89% odwiedzających stanowią turyści z Polski. Muzeum Zamek zgodnie ze swoim statutem oprócz udostępniania Zamku i Wieży do zwiedzania prowadzi działalność kulturalną. Organizuje Jarmarki Kasztelańskie, na których widzowie mają szansę zapoznać się z dworskimi obyczajami i dawnym rzemiosłem. Na wystawach stałych i czasowych prezentowane są eksponaty Muzeum, które przedstawiają życie przedwojennego Oświęcimia: wystrój wnętrz mieszkalnych i codzienne życie jego mieszkańców. Raz na kwartał prowadzone są warsztaty edukacyjne dla najmłodszych, które w interesujący sposób przybliżają dzieje miasta [www.muzeum-zamek.pl]. W roku 2010 skorzystało z nich 4623 osób, w 2011 – 4859 osób, a w 2012 – 6212 osób. Działalność Muzeum przyczynia się do rozpowszechniania bogatej średniowiecznej historii Oświęcimia, która często jest pomijana, a nawet zapomniana.

Historia Oświęcimia jest ściśle związana z Żydami, bowiem przed wybuchem II wojny światowej większość mieszkańców Oświęcimia stanowili Żydzi, tworząc niezwykle bogatą i różnorodną kulturę. W związku z tym we wrześniu 2000 roku zostało powołane Centrum Żydowskie, którego misją jest stworzenie żydowskiego centrum kulturalno-edukacyjnego w Oświęcimiu poprzez rozpowszechnianie pamięci o Żydach jako mieszkańcach miasta, jak również edukacja przyszłych pokoleń na temat świata i nauczanie o niebezpieczeństwach płynących z niezrozumienia i nietolerancji. Centrum Żydowskie obejmuje Muzeum Żydowskie, synagogę Chewra Lomdej Misznajot oraz Centrum Edukacyjne, łącząc miejsce modlitwy i refleksji z zadaniem upamiętniania żydowskiej przeszłości miasta [www.ajcf.pl]. Ciekawa oferta Centrum Żydowskiego wzbudza coraz większe zainteresowanie. Według danych Urzędu Miasta Oświęcim corocznie do Centrum Żydowskiego przyjeżdża około 35000 osób.

Miasto Oświęcim przez wydarzenia zapisane na jego karcie, dziś chce być miejscem przełamywania barier, refleksji i dialogu. W związku z tym w Oświęcimiu rozwija się turystyka kongresowa. Ośrodkami tego rodzaju turystyki są Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu (CDiM) założone w 1992 roku przez Krakowską Fundację Centrum Informacji, Spotkań, Dialogu, Wychowania i Modlitwy z inicjatywy Ks. Arcybiskupa Franciszka kardynała Macharskiego oraz Fundacja na Rzecz Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu (MDSM), która powstała w 1994 roku. Instytucje te mają na celu prowadzenie działalności edukacyjno-wychowawczo-religijnej na temat zagłady narodów podczas II wojny światowej, na kanwie doświadczeń z obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau. Cele statutowe realizowane są poprzez prowa-

dzenie międzynarodowych i międzyreligijnych seminariów oraz religijnych dni skupienia, spotkań z byłymi więźniami dla młodzieży i dorosłych z całego świata [www.cdim.pl, www.mdsm.pl]. Liczba osób przyjeżdżających do tych ośrodków jest porównywalna. Oscyluje w granicach 6000 cudzoziemców i około 600 Polaków na rok. Obserwowany jest wzrost liczby osób zainteresowanych taką formą kształcenia w CDiM, natomiast spadek liczby osób w MDSM.

Zestawienie liczby osób korzystających z noclegów i równocześnie z oferty organizacji pokazuje, że w CDiM zaledwie około 10% nocujących korzysta z seminariów, warsztatów i konferencji. CDiM traktują jedynie jako obiekt noclegowy. Natomiast inaczej rozkłada się to w MDSM. Liczba osób korzystających z oferty edukacyjno-wychowawczej ośrodka to prawie wszyscy nocujący.

Promocja miasta poprzez organizację wydarzeń kulturowych związanych z dziedzictwem kulturowym jest znakomitym narzędziem do kreowania jego pozytywnego wizerunku. Istotne jest to dla Oświęcimia, który jako miasto pomnik posiada negatywne skojarzenia [Folga 2011]. Jednym z głównych kreatorów oświęcimskiej kultury jest Oświęcimskie Centrum Kultury (OCK), którego bogata oferta jest skierowana do mieszkańców miasta i do przyjeżdżających turystów. Imprezy organizowane w Oświęcimiu mają zasięg międzynarodowy, ogólnopolski oraz lokalny. Do najważniejszych wydarzeń należą Międzynarodowy Festiwal Filmów Nieprofesjonalnych „Kochać człowieka”, Ogólnopolskie Biennale Fotografii „Kochać człowieka”, Tydzień Kultury Beskidzkiej, Święto Miasta, Ogólnopolskie Spotkania Śpiewających i Recytujących Poezję „Amor sprawił”, Ogólnopolski Konkurs Literacki „Pisanie dobre na chandrę”, „Młodzi muzycy na rzecz pokoju”, Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Darujmy światu pokój” oraz Forum Dziecięcych Inicjatyw Pokojowych. Inicjatywy OCK są przede wszystkim związane z historią miasta Oświęcim i w zależności od charakteru wydarzeń bierze w nich udział od kilkuset do kilku tysięcy osób w różnym wieku i różnego pochodzenia [um.oswiecim.pl].

Od trzech lat Oświęcim głosi pokojowe wartości o zasięgu ponadlokalnym poprzez organizację na swoim terenie Life Festival Oświęcim. Jest to coroczna impreza, której pomysłodawcą był Darek Maciborek, oświęcimianin i dziennikarz RMF FM. W ramach 3-dniowej imprezy organizowane są koncerty, wystawy i kino plenerowe [www.lifefestival.pl]. Z roku na rok impreza staje się coraz popularniejsza. Można to zauważyć po rosnącej liczbie uczestniczących. Według szacunkowych danych Urzędu Miasta Oświęcim w roku 2010 w Life Festival Oświęcim wzięło udział około 6500 osób, w 2011 – około 8000, natomiast w 2012 – około 12000 osób.

We wschodniej części miasta zlokalizowana jest hala lodowa na 3500 miejsc, kryta pływalnia o wymiarach olimpijskich, co tworzy rozbudowaną bazę sportową. Za sprawą wybitnych sportowców pochodzących z Oświęcimia - pary łyżwiarskiej w jeździe figurowej na lodzie – Doroty Zagórskiej-Siudek i Mariu-

sza Siudek, olimpijczyka w pływaniu Pawła Korzeniowskiego oraz drużyny hokejowej Aksam Unia Oświęcim, która m. in. jest 8-krotnym Mistrzem Polski, a jej wychowankowie są podstawowymi reprezentantami hokejowej kadry Polski Oświęcim jest rozpoznawalny na arenie sportowej. Jest ważnym ośrodkiem sportowym w regionie. Zaplecze sportowe na zadawalającym poziomie oraz międzynarodowe sukcesy sportowców przyciągają do miasta kibiców - turystów, którzy uczestniczą w ogólnopolskich i regionalnych imprezach sportowych generując ruch turystyczny [Strategia... 2008].

Centrum Informacji Turystycznej (CIT) w Oświęcimiu zostało utworzone w lipcu 2002 roku w ramach działalności Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w celu budowy kompleksowej bazy informacyjno-turystycznej. Od lipca do grudnia 2002 roku CIT odwiedziło – 17130 a w 2003 roku – 30222 osób. Od 2004 (5383 osób) do 2009 (14565 osób) obserwowany jest wzrost liczby odwiedzających, jednakże od 2009 roku liczba turystów spada. W 2011 roku było ich 11743. We wszystkich latach prowadzonej działalności z usług biura najwięcej korzystało turystów zagranicznych.

Istniejąca w regionie baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze [Kowalczyk, Derek 2010]. Na terenie miasta istnieją 3 hotele – 3 gwiazdkowe i 5 innych obiektów noclegowych mających razem 566 miejsc noclegowych. Hotel Olecki i Centrum Dialogu i Modlitwy zlokalizowane są w bliskim sąsiedztwie z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau. Zakład Salezjański im. ks. Bosko i Pierrot - pokoje gościnne mieszczą się w centrum Oświęcimia. Natomiast Hotel Olimpijski i Hotel Galicja znajdują się we wschodniej części miasta. W porównaniu ze stanem 2010 liczba obiektów noclegowych zwiększyła się o 1 oraz o 177 miejsc noclegowych, dając liczbę 591 miejsc w 2011 roku. Przybywa również osób korzystających z noclegów. W 2010 roku z noclegów skorzystało 18061 osób, a w 2011 roku 25865. Z noclegów korzystają głównie cudzoziemcy, którzy stanowią 66%. Wzrasta również liczba udzielonych noclegów. W 2010 roku było 39310, a w 2011 – 55494 noclegów.

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Podstawowe znaczenie mają tu usługi świadczone przez restauratorów oraz gestorów bazy hotelowej [Kowalczyk, Derek 2010]. Wg CIT restauracji jest 19, fast foodów 4, jadłodajni 4 oraz 5 kawiarni/cukierni. Obiekty gastronomiczne rozmieszczone są po całym mieście jednakże najwięcej w centrum, w pobliżu strefy Pomnika Pamięci i dworca kolejowego oraz autobusowego.

Dostępność komunikacyjna, stanowiąca istotny czynnik o atrakcyjności turystycznej danego terenu, rozumiana jest jako sposobność dojazdu środkami komunikacji do celu podróży. Szczególnym atutem lokalizacji Oświęcimia jest jego położenie w pobliżu trzech ważnych regionów: Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, aglomeracji krakowskiej i regionu podbeskidzkiego z miastem

Bielskiem-Białą. Przez miasto przebiegają: droga krajowa: - droga nr 44 Gliwice – Tychy – Bieruń – Oświęcim – Zator – Skawina – Kraków, drogi wojewódzkie: - droga nr 933 Chrzanów – Oświęcim – Pszczyna – Jastrzębie Zdrój – Rzuchów i droga nr 948 Oświęcim – Kęty – Żywiec.

W zachodniej części miasta znajduje się dworzec kolejowy Oświęcim obsługujący połączenia krajowe i międzynarodowe. Ważne relacje krajowe to: - Oświęcim – Zator – Kraków, - Oświęcim – Mysłowice – Katowice oraz - Zebrzydowice – Czechowice – Oświęcim – Trzebinia – Kraków. Natomiast połączenia międzynarodowe odbywają się do Wiednia, Pragi i Bratysławy. Obsługiwane są przez PKP Intercity [Strategia...2001]. Na terenie Oświęcimia dobrze funkcjonuje komunikacja miejska, która obsługuje także połączenia z sąsiednimi gminami. Połączenia na dalsze odległości obsługiwane są przez PKSiS Oświęcim. Istnieją bezpośrednie kursy do Krakowa, Katowic, Tychów, Woli, Imielina i Babcic. Przewoźnicy prywatni prowadzą przewozy głównie do tych miejscowości, do których dojazd koleją lub komunikacją miejską jest znacznie utrudniony, czyli do Bielska-Białej, Libiąża, Chrzanowa, Kęt, Wadowic i Zatoru [Strategia...2008].

W stosunkowo niewielkiej odległości od miasta zlokalizowane są dwa największe porty lotnicze w Polsce południowej: - Międzynarodowy Port Lotniczy im. Jana Pawła II Kraków-Balice – ok. 55 km, i Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice w Pyrzowicach – ok. 70 km [Strategia...2001].

DELIMITACJA STREF AKTYWNOŚCI TURYSTYCZNEJ

W mieście, biorąc pod uwagę formy organizacyjne i pełniące funkcje można wyodrębnić charakterystyczne obszary. Uwzględniając rangę i pozycję miasta najważniejsze jest centrum funkcjonalne, w którym zlokalizowane są główne funkcje usługowe. W tkankach miejskich o wielowiekowych tradycjach, współczesnymi centrami są historyczne układy urbanistyczne lub nowe centra w postaci nowoczesnych obiektów usługowo-handlowych w bliskiej odległości od Starego Miasta. W mieście rozwijają się cztery główne funkcje: mieszkaniowa, produkcyjna, komunikacyjna oraz rekreacyjna. Dodatkowymi funkcjami przestrzeni miejskiej są centra nauki, kultury, ochrony zdrowia, sportu, wielkie centra handlowe i usługowe. Dzisiejsze miasto przedstawia się jako wielofunkcyjna przestrzeń, która stała się przedmiotem zainteresowania turysty [Liszewski 1999].

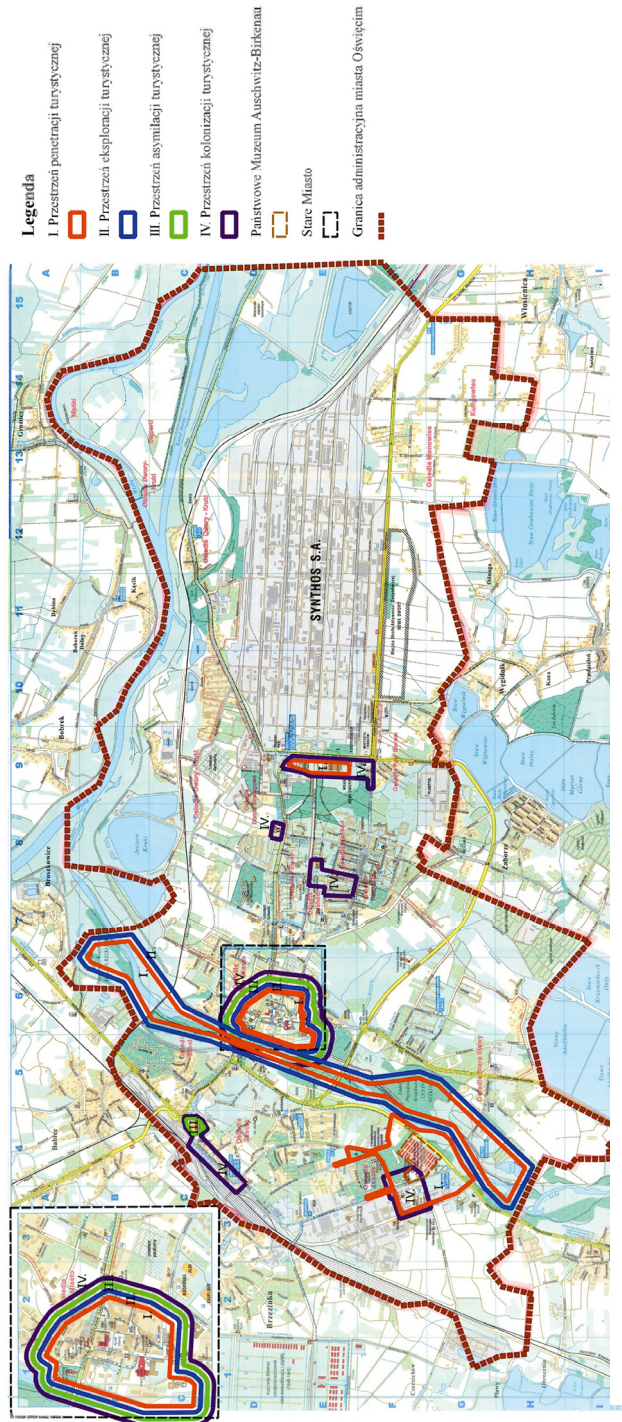
W Oświęcimiu ruch turystyczny jest przede wszystkim związany z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau, dlatego obszar ten zaliczony został do głównej strefy penetracji turystycznej (I). Jak wykazała analiza ruchu turystycznego, jego specyfika polega na tym, że turyści bardzo rzadko odwiedzają Stare Miasto i zabytki w nim położone. Jednak od czasu utworzenia Muzeum Zamek występuje wzrost liczby odwiedzających. W związku z tym, że Zamek i wieża obronna położone są nad brzegiem Soły i niedaleko od Rynku można wnioskować

wać, że turyści którzy odwiedzili Zamek zobaczyli również inne walory historyczne: rynek a wokół niego Kamienicę Ślebarskich, Dawny Hotel „Herz”, Ratusz, Pałacyk Ślubów, kościół p.w. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, kaplicę św. Jacka, kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny oraz kaplicę mauzoleum rodziny Hallerów w Dworach, cmentarz parafialny, a także udali się na spacer wałami wzdłuż rzeki Soły. W związku z tym teren został objęty strefą penetracyjno-eksploracyjną (I i II). Miasto posiada walory turystyczne, które mogą być celem turystycznym, ale ze względu na zdominowanie wizerunku jego przez pryzmat funkcjonowania nazistowskiego obozu koncentracyjnego inne walory antropogeniczne są na razie przestrzenią eksploracji, z możliwością przekształcenia w penetrację turystyczną.

Pod wpływem wzmożonego ruchu turystycznego miejska przestrzeń staje się kolonizacyjną przestrzenią turystyczną (IV), która przede wszystkim zajmuje obszar w bezpośrednim sąsiedztwie Pomnika Zagłady. Naprzeciwko terenu byłego obozu zagłady znajduje się hotel Olecki, restauracja Art-Deco, restauracja Art-Burger, parking dla samochodów osobowych, motocykli i autokarów oraz pasaż handlowy, w którym zlokalizowane są: Centrum Informacji Turystycznej, pizzeria, cukiernia, kawiarnia, pamiątki, jubiler, poczta, prasa i książki. Kilkaset metrów od byłego obozu koncentracyjnego znajdują się obiekty noclegowe i miejsca rozwoju turystyki kongresowej Centrum Dialogu i Modlitwy oraz Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży. Elementy zagospodarowania turystycznego są również widoczne w Starym Mieście. W kamienicach tworzących pierzeje wokół rynku znajdują się kawiarnie Max Cafe i koktajl bar „Kołaczek” oraz Pizza Hit tworzące część bazy gastronomicznej.

Przy rynku również zlokalizowane są obiekty noclegowe: Pierrot oraz Zakład Salezjański im. ks. Bosko, hotel Galicja i hotel Olimpijski. Kawiarnie Poziomka i Rapsodia, znajdują się we wschodniej części miasta w pobliżu obiektów sportowo-rekreacyjnych. Strefa kolonizacji turystycznej znajduje się również w zachodniej części miasta przy dworcu kolejowym. W strefie tej znajdują się restauracje Skorpion i Casablanca, Pizzeria Da Grasso oraz Galeria Handlowa Niwa. Baza gastronomiczna mieści się również w osiedlach mieszkaniowych służąc głównie mieszkańcom ze względu na położenie w dzielnicy zabudowy wielorodzinnej, pozbawionej atrakcji turystycznych. Mimo wszystko nie można wykluczyć, że turyści którzy pragną poznać nowe zakątki miasta skorzystają z restauracji i kawiarni zlokalizowanych na osiedlach mieszkaniowych położonych w bliskim centrum miasta.

Na polskie miasta wpływają procesy globalizacji i komercjalizacji. W rezultacie w przestrzeni miejskiej pojawiają się wielkie centra handlowo-usługowo-rozrywkowe. Znacząca ich rola polega na wielofunkcyjności. Stały się atrakcyjnym miejscem spędzania wolnego czasu oraz alternatywną przestrzenią publiczną, w których można zrobić zakupy, załatwić sprawy i spotkać się z przyjaciółmi. Kompleksy handlowe kreowane są jako produkt turystyczny,

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 1. Koncepcja stref aktywności turystycznej w Oświęcimiu
Figure 1. The concept of tourist zones activity in Auschwitz

mający na celu przyciągnięcie ludzi spoza miasta, ale głównie turystów zagranicznych, dlatego też stały się centrum współczesnego miasta [Radwańska, Szyska 2008]. Galeria Handlowa Niwa jest unikalnym, nowoczesnym obiektem handlowo-usługowo-rozrywkowym w Oświęcimiu i regionie, zlokalizowanym pomiędzy dworcem kolejowym a Starym Miastem, który cieszy się dużą popularnością. Stare Miasto i Galeria Handlowa Niwa są obszarami, na którym zachodzą procesy asymilacji (III.) Oświęcimian z przyjezdnymi (rys. 1).

PODSUMOWANIE

Wydzielenie stref aktywności turystycznej w oparciu o założenia Liszewskiego [1995] wykazały, że dominującą przestrzenią penetracji turystycznej(I) jest obszar Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. Decyduje on o niepowtarzalnej pozycji Oświęcimia wśród innych miast Polski na mapie atrakcyjności turystycznej, przyciągającym do miasta ponad milion turystów rocznie. Zabytki sięgające średniowiecza pełnią również funkcję penetracji, ale o śladowym znaczeniu, co powoduje zaliczenie Starego Miasta również do strefy eksploracyjnej jako terenu czekającego na uznanie wśród turystów.

Dobrze rozwinięta baza sportowo-rekreacyjna i sukcesy sportowców z Oświęcimia sprawiają, że do Oświęcimia przyjeżdżają fani hokeja, pływania i jazdy figurowej na lodzie co przyczynia się do postrzegania miasta jako atrakcyjnego ośrodka sportowego i zmiany w postrzeganiu go w świadomości ludzi. W związku z tym w zachodniej części miasta została również wyodrębniona penetracyjna przestrzeń turystyczna (I).

Obecność terenów zielonych w mieście daje możliwość obcowania z naturą. Pełnią one przede wszystkim funkcje spędzania wolnego czasu w otoczeniu przyrody dla mieszkańców miasta, ale może pełnić funkcję uzupełniającą w rozwoju turystycznym i promocji miasta, dlatego rzeka Soła została objęta penetracyjno-eksploracyjną strefą aktywności turystycznej(I i II).

Kontakt przyjezdnych z mieszkańcami Oświęcimia zachodzi przede wszystkim w Starym Mieście i wielofunkcyjnym centrum handlowo-usługowo-rozrywkowym Galeria Handlowa Niwa kreując asymilacyjną przestrzeń turystyczną(III).

Duży napływ turystów niesie za sobą potrzebę przystosowania przestrzeni miejskiej do ich przyjęcia. Pociąga to za sobą konieczność rozwoju przede wszystkim bazy noclegowej i gastronomicznej. Nowe inwestycje w środowisku zmieniają krajobraz miasta powodując wyodrębnienie się przestrzeni kolonizacji turystycznej (IV), która głównie znajduje się w pobliżu Pomnika Zagłady i Starego Miasta, ale również dworca kolejowego, Galerii Niwy, zespołu obiektów sportowo-rekreacyjnych i hotelu Galicja.

Specyfika struktury ruchu turystycznego uwydatnia problem krótkotrwałego pobytu turystów w Oświęcimiu. W rozmiarze ruchu turystycznego, ale też w pewności, że turyści będą nadal tak licznie przyjeżdżać do miejsca martyrologii ludności świata tkwi potencjał rozwoju miasta poprzez tanatoturystykę, turystykę kulturową, sportową i kongresową. Jednak władze miasta muszą dołożyć wszelkich starań, aby turyści przedłużyli pobyt i mogli skorzystać z ciekawej a także różnorodnej oferty miasta Oświęcim, które cechuje się również dobrą dostępnością komunikacyjną. Bogata oferta kulturowa miasta Oświęcim o różnym zasięgu i charakterze wydarzeń kulturowych opartych o historię średniowieczną i czasy najnowsze zaprasza do poznania miasta z innej perspektywy niż tylko jako miejsca ludobójstwa ofiar nazistów podczas II wojny światowej.

Miasto mocno związane z Holocaustem na zawsze będzie nosiło znamię przeszłości. Na Oświęcimiu spoczywa odpowiedzialność za kreowanie miejsca zrozumienia międzyludzkiego, tolerancji między nacjami, dialogu kulturowego, poszanowania dla innych kultur, ras, poglądów i narodowości. Poprzez edukację, dialog, zrozumienie miejsca największego ludobójstwa oraz przy udziale innych walorów antropogenicznych i przyrodniczych można zachować w pamięci Oświęcim jako Miasto Pokoju.

Dlatego też w roku 2002 Urząd Miasta przyjął znak promocyjny miasta zbudowany z logotypu „Miasto Oświęcim” oraz ze znaku graficznego. Logo zostało zaprojektowane przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki S.A. na potrzeby kreowania nowego wizerunku: „Oświęcim – Miasto Pokoju”. Znak graficzny uosabia podrywającego się do lotu białego gołębia - symbol pokoju, którego kontur jest równocześnie otwartą dłonią w geście przyjaźni, opiekuńczości. Rysunek znaku można również kojarzyć z płomieniem (pozytywnie), który oznacza apoteozę życia, pamięć o minionych czasach. Tło znaku stanowią w domyśle dwie postacie ludzkie, które poprzez zróżnicowanie kolorystyczne mówią o jedności ludzkiej mimo różnic kulturowych, rasowych itp. [Statut... 2007].

BIBLIOGRAFIA

- Bartyzel, B., Korzeniowska, M., Mensfelt, J., Pinderska, J., Sawicki, L. (2012). *Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu. Sprawozdanie 2011*, Oświęcim: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu.
- Borodako, K. *Analiza turystyki martyrologicznej w Muzeum Auschwitz-Birkenau w latach 2000-2010* [w:] *Turystyka martyrologiczna w Polsce na przykładzie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau*, Berbeka, J., (red.), Kraków: Proksenia.
- Folga, R. (2011). *Kreowanie wizerunku miast-pomników szczególnie naznaczonych przez historię* [w:] *Kreowanie wizerunku miast*, Grzegorzcyk, A., Kochaniec, A., (red.), Warszawa: WSP.
- Kowalczyk, A., Derek, M. (2010). *Zagospodarowanie turystyczne*. Warszawa: PWN.
- Kruczek, Z. (2011). *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*. Kraków: Proksenia.
- Liszewski, S. (1995). *Przestrzeń turystyczna miasta* [w:] *Turyzm*, t. 5, z. 2, Łódź: UL.

- Liszewski, S. (1999). *Przestrzeń turystyczna miasta (przykład Łodzi)* [w:] Turyzm, t. 9, z. 1, Łódź: UŁ.
- Radwańska, M., Szyda, B. (2008). *Centra handlowe jako miejsca spędzania czasu wolnego mieszkańców dużych miast. Przykład miasta Torunia* [w:] Funkcja turystyczna miast, Jażdżewska, I. (red.), Łódź: UŁ.
- Rudnicki, M. (2012). *Motywy, zachowania i opinie odwiedzających Muzeum Auschwitz-Birkenau w roku 2011* [w:] Turystyka martyrologiczna w Polsce na przykładzie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Berbeka, J., (red.), Kraków: Proksenia.
- Sala, J. (2012). *Pojęcie i cechy szczególne turystyki martyrologicznej* [w:] Turystyka martyrologiczna w Polsce na przykładzie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Berbeka, J., (red.), Kraków: Proksenia.
- Seweryn, R. (2012). *Muzeum Auschwitz-Birkenau jako komponent wartości pobytu turystycznego w Krakowie w latach 2008-2012* [w:] Turystyka martyrologiczna w Polsce na przykładzie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Berbeka, J., (red.), Kraków: Proksenia.
- Tanaś, S. (2008). *Przestrzeń turystyczna cmentarzy - wstęp do tanatoturystyki*. Łódź: UŁ.
- Urząd Statystyczny 2011, Województwo Małopolskie 2011 - Podregiony, Powiaty, Gminy, Kraków.
- Opracowania planistyczno-strategiczne:
Statut Miasta Oświęcim z dnia 28 grudnia 2007 roku
Strategia Rozwoju Miasta Oświęcim na lata 2008-2013
Strategia Rozwoju Turystyki dla miasta Oświęcim, 2001
- Źródła internetowe:
Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu www.cdim.pl
Centrum Żydowskie www.ajcf.pl
Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży www.mdsm.pl
Muzeum Zamek w Oświęcimiu www.muzeum-zamek.pl
Urząd Miasta Oświęcim www.um.oswiecim.pl
Life Festival Oświęcim www.lifefestival.pl

Dr inż. Agnieszka Ziernicka-Wojtaszek
e-mail: aziernik@poczta.fm

Inż. Ewelina Bednarczyk
e-mail: edek.ewelina0704@gmail.com

Katedra Ekologii, Klimatologii i Ochrony Powietrza
Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja
Al. Mickiewicza 24/28
30-059 Kraków
0 12 662 40 12

